

Poola sõdurid rüüstamisest, vastutasuks said nad juba esimeses tulevahetuses rootslastega tunda Jumala armulikkust (lk. 134). Jumalat teotanud talupoegi tabas aga taevane karistus (lk. 159). Raamatu autor ei pea vajalikuks võtta seisukohata üleloomulike jõudude sekkumise võimalikkuse osas ega otsida juhtunule muid seletusi peale jesuiitide antava. Olles katoliikliku maa autori sulest lugenud, et kõik imed ei määragi pühakuks olemist, sest mõnda tüüpi imesid esineb ka protestantide ja ketserite juures, tahaks aga teada, kuidas suhtus Jumal näiteks neisse protestantlikesse Rootsi sõduritesse, kes võitluses Liivimaa pärast lõpuks ikkagi peale jäid.

Eesti talupojad oleval kohelnud paatreid suurima aukartusega – heinakuhja, mille preestrid olid lamanud, lahutasid nad ülejäänud heinast ja jagasid võrdsete osadena loomade vahel (lk. 158). Jällegi tahaks võrdlusmaterjali, kuidas suhtuti sarnases olukorras luterlikesse vaimulikesse. Võrdlusmaterjali puudumine ongi raamatu üks peamisi puudusi. Autorit võiks kritiseerida ka selle eest, et ta jätab paljud järeldused lugeja enda teha. Samas oleks ta tänuväärset tööd teinud isegi siis, kui piirdunuks vaid allikapublikatsiooniga, sest välismaisesse arhiivi jesuiitide dokumente lugema läheksid vaid üksikud.

Raamatus on sõnastuslikke eksimusi ning küsitavusi. Näiteks on öeldud, et 1560. aastal pidas Saksa Ordu Härgmäel oma viimase välilahingu (lk. 9), kuigi on teada, et lahingut pidas Liivi Ordu, mis oli olnud küll Saksa Ordu haru, kuid iseseisvunud juba 1525. aastal. Kui on räägitud Tartust ja ruteenidest (lk. 23, 37), siis näib, et tänapäevaste ruteenide asemel on mõeldud tänapäevaseid ukrainlasi. Probleemid loogikaga tekivad, kui on öeldud, et sobilikest preestrikandidaatidest ei tulnud kaks arvesse (lk. 20).

Eksimused võivad sageli tekkida tõlkimisel. Raamatu vana ja uue eessõna võrdlemisel tundub, et ka autor ise on muutunud aastatega sõnaosavamaks, kuigi sedagi muljet võib osaliselt mõjutada uue eessõna kirjutamine otse eesti keeles. Ent ka tõlget on enamikel eestlastel parem lugeda, kui hakata otsima rahvuskaaslase uurimuse võõrkeelset originaali.

Simo Runnel

Saksa kaupmeeste varandus 18. sajandi lõpul

Die Nachlass-Verzeichnisse der deutschen Kaufleute in Tallinn / Tallinna saksa kaupmeeste varandusinventarid 1777–1800, III kd. Koost. Raimo Pullat. Estopol, Tallinn, 2004. 294 lk.

Meie linnade ja kohtute arhiivid (nt. vaeslastekohtud¹) sisaldavad arvukalt varaloendeid. Tallinna Linnaarhiivi kollektsiooni tuleb selles osas lugeda kõhkluseta üheks rikkalikumaks ja allikamassiivina kompaksemaks. Varandusinventare on Tallinnast teada alates 15. sajandist, kuid järgnevatest sajanditest on neid säilinud rohkem, 18. sajandist näiteks 500. Viimatimainitud on juba aastaid pälvinud ajaloolase Raimo Pullati huvi. Ta on võtnud oma huviorbiiti Tallinna saksa kaupmeeste 18. saj. varaloendid ja publitseerinud neid alates 1997. aastast kolmes mahukas köites. I osa (1702–1750) sisaldab 47, 2002. a. ilmunud II osa (1752–1775) 24 ja III osa (1777–1800) 21 varaloendit.

Nii materiaalse kui ka vaimse kultuuri uurimiseks on pärandi- ehk varandusloendid või ka -inventarid ajalooallikana väga hinnatavad. Mida massilisemalt neid mõne konkreetse piirkonna ja perioodi(de) kohta on, seda värviküllasemalt saab portreeterida vastavat ühiskonda. Inventaride seeriaviisilisus, homogeensus ja sotsiaalne esinduslikkus erinevatel ajalooperioodidel peegeldavad ühelt poolt materiaalse maailma ja elukvaliteedi arengut, kuid teiselt poolt ka muutusi sotsiaalsetes suhetes ja väärtushinnangutes. Head lisamaterjali pakuvad inventaride sisse- ja väljajuhatavad saatetekstid ning lisamärkused. Varaloendid on vaid esmapilgul kiretud. Sisu lähemal uurimisel hakkab meile kõnelema nii varaomaniku enda asine "väike" maailm kui ka teda ümbritsenud

¹ Selle kohta lähemalt: K. Roosileht. Vaeslastekohtud. Eesti Ajalooarhiivi toimetised / Acta et Commentationes Archivi Historici Estoniae 11 (18). Tartu, 2003.

elukeskkond. Veel saab varaloenditest informatsiooni kinnisvarade ja kruntide kohta, samuti genealoogilist teavet.

Oma olemuselt on varaloendid seotud testamentidega, kuid neis sisalduv informatsioon ei kattu. Testamentide sisu oli suunatud tulevikku ega pruugi sama adekvaatselt kajastada olukorda koostaja surmahetkel. Samas määrati testamentides ära vara tulevased eestkostjad ja hooldajad, potentsiaalsed pärijad jne. Just ametisse kinnitatud eestkostjad pidid kindlaks tegema lahkunu vara koosseisu, temaga seotud võlanõuded ja kohustused. Saadud andmed tuli kanda vaeslastekohtu poolt koostatud varaloendisse.

Tallinna 18. saj. alfabeetiliselt korrastatud varandusinventarid on hoiul Tallinna Magistraadi ja linna vaeslastekohtu (*Revaler Waisen-gericht*) materjalide hulgas. Kohtuorgani tegevuse aluseks oli 1669. aastast kehtinud Rootsi eestkostekord (*Förmyndare Ordning*)² ja selle alusel koostatud Tallinna rae vaeslastekohtu- ja eestkostekord (*Weisen-Gerichts- und Vormünder-Ordnung*).³ Allikana peegeldavad varandusinventarid eelkõige sotsiaal- ja majanduselu (käsitöö, kaubandus, krediidid, finantsid, elu-

standard), kuid ka kultuuriajalugu (raamatud, maalid, muusika), ja siit edasi aitavad pilku heita kaupmeeste nn. igapäevaellu (*Alltagsleben*). Ei saa öelda, et varandusinventarid oleksid allikana senisest teaduskäibest kõrvale jäänud. R. Pullat ise on analüüsinud 18. saj. tallinlase raamatukultuuri.⁴ Tema juhendamisel on Lauri Suurmaa kirjutanud magistritöö 18. saj. laua- ja kööginõudest kultuuriajaloo allikana.⁵ Selge on aga see, et 18. saj. tallinlaste varandusinventarid võimaldavad väga erinevate eluvaldkondade põhjalikku analüüsi, aga samuti Tallinna olude, elustandardi jms. võrdlust teiste piirkonna linnadega. R. Pullati publikatsiooniga Tallinna 18. saj. saksa kaupmeeste varandusinventaridest on loodud selleks igatahes soodsad eeldused. Seda enam, et koostajal on kavas publitseerida ka Pärnu 18. saj. varaloendeid.

Enn Küng

² Kongl. May:tz Förmyndare Ordningh: EAA, 1-2-32, l. 54–65; plakat on kättesaadav ka internetis: <http://www.eha.ee/plakatid/>. Vt. ka Ch. Ch. Dabelow. Geist der schwedischen Vormünder-Ordnung vom 17ten März 1669 und Verhältniss dieses Gesetzes zu dem übrigen livländischen Vormundschafts-Recht. Dorpat, 1820.

³ 1697. a. Tallinna vaeslastekohtu- ja eestkostekorda vt. lähemalt: Die Quellen des Revaler Stadtrechts, I. Bd., hrsg. von Friedrich Georg von Bunge. Dorpat, 1844, lk. 259–267.

⁴ R. Pullat. Raamat ja lugeja Tallinnas 18. sajandil. – Vana Tallinn II (VI). Tallinn, 1992, lk. 80–101; R. Pullat. Buch und Leser im Reval des 18. Jahrhunderts. – Aufklärung in den baltischen Provinzen Russlands: Ideologie und soziale Wirklichkeit / herausgegeben von Otto-Heinrich Elias in Verbindung mit Indrek Jürjo, Sirje Kivimäe und Gert von Pistohlkors. Böhlau, Köln [etc.], 1996, lk. 229–253.

⁵ L. Suurmaa. Tallinna saksa kaupmeeste varaloendites inventeeritud laua- ja kööginõud kultuuriajaloo allikana 18. sajandil: magistritöö; juhendaja: R. Pullat; Tallinna Pedagoogikaülikool, kultuuriteaduskond, linnakultuuri õppetool, 2002; L. Suurmaa. Köögi- ja lauanõud Tallinna kaupmehe igapäevaelus (varaloendite põhjal). – Vana Tallinn XIII (XVII). Tallinn,